

GRUDAI

Štev. 11

1927

Leto IV

Vsebina zvezka 11

Tone Gaspari: Invalid Klemen. — Manca Komanova: Na Gorenjskem je lušno. — Janže: Z mojega prvega obiska naših društev kmetских fantov in deklet. — O takozvanem bajtarskem vprašanju. — Janže: Industrija v zadrugi drkavi. — Ing. Teržan: V izobrazbi je napredek. — Kmetška mladina in šport. — Organizacijski vestnik. — Razno.

Celoletna naročnina »Grudec« je Din 30.—. Za dijake in vojake Din 20.—. V podrobni prodaji stane »Grudec« Din 3.—. — Novi naročniki dobe lahko še vse doslej izišle številke.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Škofja ulica št. 8, pritličje.

Rokopise je pošiljati uredništvu, naročnino, reklamacije, oglase itd. samo upravi. Cena oglasov po dogovoru.

Rokopisov, ki jih ni naročilo, uredništvo ne vrača.

Urejuje in odgovarja: Stanko Tomšič.

Vse naročnike »Grudec« vljudno prosimo, da čimprej poravnajo zaostale naročnino in s tem omogočijo redno izhajanje lista. S pridobivanjem novih naročnikov sami izboljšate list!

Uprava.

TISKARNA MAKSO HROVATIN

LJUBLJANA, WOLFOVA ULICA 12

priporoča vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela kakor: časopise, knjige, račune, lepake, cenike, vizitke, kuverte ter sploh vsa merkantilna in akcidenčna dela po najnižji ceni in točni izvršitvi

Tone Gaspari:

Invalid Klemen.

(Dalje.)

11.

Klemen je med pesmijo stopil v laz. Gozdar je vstal ter mu šel naproti. S Klemenom sta se poznala še izza časa, ko je bil gozdar pred vojno orožnik. Kosei in grabljice so ga tudi videli; ali pesem se je glasila dalje in kose so zvenele, kakor bi prišel mednje delavec, ne gospodar.

Pozdravil je gozdarja: »Góri k tebi bova krenila. Zaradi hoste, ki je dogovorjena Jerneju.«

Tik zraven Cvenka sta postala. Klemen se je ogledal. Razkorakoma, kakor bi noge vgrezal v zemljo in jih spet vlekel iz nje, je Cvenk trdo rezal, da se je zdelo, da se upogiblje kosišče. Kosa je pela, vlažna trava je padala v red in močno dišala po gozdnih rožah.

Cvenk je prestal in obrnil koso. Pljunil je vstran, potegnil iz oselnika, ki je bil natlačen od trave, mokro oslo ter začel z njo brneti po sklepu. Pa se je ozrl h Klemenu in mu dejal kakor prijatelju: »Harmonika lepše poje, kajne!«

Klemen je rad odgovoril: »Lepše! — Pa je tebi lažje na koso!«

»O, kajpada! Takole od petih do zdaj. Preklete je dolga pesem.« Z glavo je namignil čez laz. »Onele tam lahko popevajo, ko se igrajo.« Potem se je spomnil: »I, saj veš, kako je. Včasih si jo ti tudi.«

»Kdaj jo boste vrgli?« je zasukal Klemen besede.

Odgovoril je za Cvenka gozdar: »Do opoldne jo morajo. Popoldne bodo nakladali v Dragarjevih hlačah.« In ko sta se s Klemenom pomaknila, je gozdar, vihteč puško na ramo, ukazal: »Cvenk, opoldne stopiš v Stranje; en voz semle, en voz tja!«

Klemen je dodal: »Počakaj me! Pojdeva skupaj!«

Šla sta z gozdarjem dalje mimo grabljic. Za njima je prepevalo in daleč v gozdu je jokalo in nad smrekami je žalovalo:

... troštale me bodo žlahtne rožce,
troštale me bodo žlahtne rožce,
troštale me bodo žlahtne rožce —
ko boš ti na vojsko šel — —

Nad studentem sta se ustavila. Pomislil je Klemen za hip, da ga je tu sprejela pesem in ga spremila. Spomnil se je davnine; a pozabil jo je tudi ob tej pesmi. Videl je, da le gozd in polje še umeta o nekdanjosti; v vasi pa se mimo bajt vleče samo pokrito šušljanje in plazijo se okrog ogovorki.

Po lazu se je še ozrl ter se glasno začudil: »Velik je ta laz!«

»Velik in lep in nese!« je gozdar dodal, mencaje s palcem in kazalcem.

»Lep je zdaj, ker je delo in veselje v njem.« Spomnil se je Klemen svojega prvega pota z Jernejem h gozdarju, ko nista šla skozi laz in pod solncem, temveč v senci hladnih smrek. Kakor v sanjah je bolj sam sebi vcepljal: »Tukajle! Sredi gozda! Mir in zdravje!« Pomaknila sta se navkreber na gozdni kolovoz. »Tu bi pozabil na žalostno Rusijo, pozabil bi vse hudo in izbrisal bi vse vsem...«

Gozdar je tenko poslušal. »Kakor pridigar!« ga je v mislih osmešil. Ni mogel razumeti te žalosti: Kaj mu je vendar? Mlad je, bogat je zdaj, nobenih skrbi! Kaj javka? Zažvižga naj, puško čez ramo in hajd, tja okrog, povsod, kjer je zdaj njegovo! Rok mu ni treba mazati; samó z očmi naj dela in ukazuje!

Gozdar je to čudo v sebi iskal: Saj se je Klemen vendar vrnil iz Rusije, od tam, odkoder se je še vsak pritepel domov kot črnogledec in razdvajač in netilec. Ta je pa v besedah kakor pridigar in miren kot svetnik! Hm, čudno!

Zato je tako nekako tudi pripomnil: »Ja, kaj boš krivo razmišljal! — Gospodar si! Sam svoj!«

»Nisem! Dokler me spremlja tale zajedavka —«. Segel je preko prsi.

Ustavila sta se za hip. Gozdar mu je pogledal v obraz in v oči: »Boljši si od zadnjič. Lica so ti že okrogla in kašlja ni več!«

Klemen je dvignil ramena: »Mogoče res!« A v sebi se je takrat prvič tako vzveselil, kot bi se v njem užgala sama ob sebi davna luč.

Začul je udarce klepa iz laza. Stekel bi tja, izpulil koso klepaču ter se postavil vstran Cvenka: »Hajd, Cvenk, kdo bo prej pet redi!« S koso bi zaplesal, da bi se zagrizla v drsajočih lokih v trepetajoče bilje; neprestano bi zamahoval. Slek bi suknjič, klobuk vrgel tja k preski, razgalil bi prsi, zavihal rokave... solnce bi zapeklo... travo bi v kupih izpodnašalo... In nazadnje bi se okrenil ter se ozrl za

Cvenkom, ki bi zijal in se čudil. Dekleta bi presenečena onemela. Tja bi se nato mednje ozrl: »Spet sem Klemenov Klemen, dekleta! Ti, Pepca, ti boš moja! Z menoj pojdeš še nocej; ob polni luni bo v izbi najin večer. Rože umirajo, midva bova živela!« Vse roke bi se iztegnile po njem: »Glej, ti nisi Klemen invalid! Saj nisi bil v Rusiji; naš si! Izbiraj med nami! Fant si, ki ga ni v fari...« In vzel bi harmoniko — —

— tedaj se je Klemen zbudil iz svojega poveličanja. Harmonika ga je zavedla spet v trpka ujetniška leta. Tisti žalostni, bolni napev, ki ga je z boleznijo s seboj prinesel, tisti napev ga je spet pretresel v trpljenju: ...mat rodnája, Volga, ruskájá reká... Ta reka mu je zdravje izpila, tisto zdravje, ki ga zdaj čuti tu nekje v tem gozdu, ob tem lazu. A srce — to ve — je prinesel edino on toplejše, čistejše in polno neke bridke lepote do vsega...

Spustila sta se preko nizkega obronka in že sta obstala sredi male jase pred kočo. Svoj čas so tam nočevali graničarji; ko se je pa meja zavlekla daleč naprej, je Čenčar to za majhen denar odkupil in nekoliko prezidal in obmetal. Gozdar — vpokojeni orožnik — je pritesal hlev in drvarnico. Tako je nastala tu sredi gozda majhna domačija.

Zdaj je Klemen tisto Čenčarevino, ki se mu je v začetku zaglusila, blagoslavljal; zakaj zdela se mu je kakor božji dar.

Molče sta stopila skozi kuhinjo v izbo.

Žejna sta bila oba. Po stari svoji navadi je gozdar snel z omare zelenko brinjevca in ponudil kozarček Klemenu. Ker ga je ta odklonil, ga je zvrnil gozdar sam, češ, samo kozarček tudi Klemenu ne bi škodil. Potem je odšel v kuhinjo in se je kmalu vrnil. »Žena je šla včeraj v mesto k študentu, ki je nekaj bolehen, dekla pa na gmajno. Bom jaz za gospodinjo.«

Postavil je pred Klemena krožnik z belim kruhom in košarico rdečih jagod. »No, naj bo, kakor hoče, zdaj sem spet z njo; z ženo, mislim.« Zadovoljno je počakal nekoliko, ko je sedel. »Kar je Čenčar umrl, mislim. Saj me razumeš! Drugače ni bil slab človek.«

Klemenu je bilo težko odgovoriti, ker se je delal, kakor da nič ne ve. Potipal je samó — ko je vzel jagode — v gozdarjev obraz: »Tele je najbrž žena nabrala?«

»Te je dekla. Prej jih je zmerom Čenčar nosil.« Zamahnil je gozdar z roko, kakor bi odpodil vso bližnjo prošlost. Kmalu se mu je obraz razjasnil, ko se je zagledal skozi okno tja čez zeleno gmajno v gozd.

Mimo okna je hušknilo, in kakor bi tresčilo, je skočil v izbo deček ter se vrgel s komolci in s kodrasto glavico v gozdarjevo na-

ročje. Ko ga je gozdar smeje pogladil, je deček zvedavo dvignil oči v Klemen. Modri in nedolžni pogled je Klemen vzel vase in ga je pil, pil in živel hipno srečen z njim. Zato je segel z roko čez mizo in v dečkove lase: »Cel koštrunček!«

»In poreden še bolj.« Gozdar je ljubeznivo zrl v sinka.

»Te bom pa s seboj vzel, le čakaj!« je kakor zagrozil Klemen.

Deček je dvignil glavico, pogledal vprašujoče očeta in nato kakor ježno odgovoril: »Me ne boš ne!« Sprožil je kazalček čez rob mize ter z njim pokončno zanihal, zroč postrani v Klemen.

Klemenu se je deček izredno priljubil. Ni se ga mogel nagledati. Gozdarju je pohvalil: »Takega, viš, bi rad imel; četudi še hujšega guncveta!«

»V gozdu je zrasel; kaj hočeš.«

Zunaj je zameketala koza. Mali se je sprožil skozi vrata, da je udaril z njimi, in že je bil spet zunaj na gmajni. Kričal je nekaj z visokim glasom, da je bolelo v ušesih.

Gozdar je malo počakal. Namignil je nato skozi okno: »Da ga nimam, bi pustil vse. On me je obdržal tej koči in tudi ženi. Kaj bi prikrival!« Sunil je z rameni, se naslonil naprej na mizo ter poudaril Klemenu: »Mogoče boš tudi ti kdaj poskusil, da je res tako.«

»Jaz?« je Klemen podvomil in skušal uganiti. »Tak nikoli!«

»Narobe! Ti rabiš ženske roke kot kruha. Ja, ja! Nič me ne glej!« Prepričevalno je dodal: »Če taka roka ne zagrabi mimo, je tolažba in razvedrilo.« Gozdar je pokimaval. »Le verjemi mi!«

»No, ne rečem. Dom bi ji mogoče lahko dal.« Premislil je. »Kako pa vse drugo? Radost?«

»Ti, Klemen, živiš bolj betežen, kot si v resnici. Sem že dejal.«

»Ko bi imel tvoje zdravje —.« Jagode so zadišale v Klemenovih rokah. »Povedal sem ti, kako govore zdravniki.«

»Poglej, moj zdravnik je gozd. In zdaj po Čenčarjevi smrti tudi tale koča: moj dom.« Iztegnil je roko skoraj do Klemena. »Pri tebi bo tudi tako, boš videl!«

»Ko bi bilo res —«, je Klemenu ušlo kakor odmev.

Gozdar je vstal. »Počasi pojdeva ogledovat Jernejeve smreke. Prav počasi. Zato morava kar iti. Po ovinkih prideva spet v laz do Cvenka. Ali ne?«

»Le!« se je vzdignil tudi Klemen.

»Nekaj časa boš polagoma pohajal po tem gozdnem solncu in kar nenadoma se boš izlizal.« Gozdar je Klemena potrepal po rami, gredoč iz koč. Nato je zaklical za vogalom proti gmajni: »Liza, pridem kasno h kosilu!«

Zacepetalo je spet. Mali je prisopihal ter skočil na očeta, ki ga je v loku dvignil visoko nad glavo. Tako ga je za trenutek obdržal z iztegnjenimi, napetimi laktmi.

Klemen je čakal že pod smrekami v senci, oče in sinko sta stala višje vsa v solncu in smehu in dobri volji. Že dolgo, dolgo ni bilo očetu tako blago v notranjosti.

Ko je postavil sinka na tla, ga je cvrknil mimo ušes: »Priden, veš!« Pokazal je proti Klemenu. »Da te ne bo zares vzela.«

Sinko je zaskočil majhno groblje ter od tam zakričal na vse grlo za odhajajočima: »Ne boš me vzela! Ne boš me ne!«

Še enkrat se je Klemen okrenil: »Te bom pa kupil!«

»Jaa! Figo! — Figo, figo!«

Odmevalo je po celem gozdu za onima dvema, ki sta se oba otroško smehljala.

Ta smeh je bil nov klic za Klemena: misel in volja in sklep za dom in družino.

Hipoma je ves ozdravel. Zdelo se mu je, da se vrača kot nekdanji stranjski fant skozi lepo Čenčarevino domov ... (Dalje prih.)

Manca Komanova:

Na Gorenjskem je lušno.

(Dalje.)

Krst. V hiši, kjer pričakujejo novorojenca, se že vnaprej vse poskrbi, kar je treba glede krsta. Pripravljeno je že takozvano »krstno oblačilce«, izgotovljeno iz bele tkanine in prepleteno s svilenimi trakovi, modre ali pa rdeče barve. Tudi se mora pripraviti bel, z rudečim blagom podložen čipkast prt, s katerim se krščenec na poti v cerkev čezinčez pokrije.

Tudi botri so že vsaj par tednov preje naprošeni. Ta posel, ki velja za časten, opravijo navadno sosedge, ponajvečkrat mož in žena, ali pa tudi bližnji sorodniki. V slučaju, da bi bil kdo proščen za botra, a bi se temu odrekel, si nakoplje hudo, dosmrtno zamero ali celo sovraštvo.

Naprošena botra neseta novorojenca h krstu drugi, ali vsaj tretji dan. Iz hiš, ki stoje zraven cerkve, gredo v cerkev peš. Ako pa je hiša oddaljena od cerkve le par streljajev, se peljejo v cerkev z vozom, kar je vse nekam bolj imenitno.

Pri krstu dobi prvorojenec skoro vedno očetovo ime, ako pa je deklica, jo krstijo na ime njene matere. Poznejši otroci dobe imena raznih stricov in tet. Nenavadnih, tujih ali modernih imen Gorenjec nima rad v svoji družini.

Oseba, kateri je bilo včasih težko dobiti svojemu otroku botrov, je bila nezakonska mati. Vse jo je zaničevalo in vsakdo si je smatral za nekaj poniževalnega, da bi kumoval njenemu, četudi povsem nedolžnemu otroku. Zato pa nezakonske matere tudi niso hotele nadlegovati ljudi s takimi prošnjami, nego so dale nekaj drobiža cerkveniku, ki je potem kar sam zastopal botre. Danes so ti predsodki večinoma preminuli in tudi za nezakonske črvičke se vedno najdejo botri.

Tudi so si nekdam gotovi župniki in kaplani lastili precej grobo pravico, da so v znak nekega zaničevanja dajali nezakonskim ubožcem razna tuja in nenavadna imena. Na misel mi hodi stara potovka Jera, ki je svoj čas posedovala del lesene kočice v moji rodni vasi. Okrog nje smo se kaj radi zbirali otroci. Saj nam je znala povedati toliko zanimivega. Pripovedovala nam je tudi dolgo pesem o nezakonskem otroku, katere pa takrat seveda nismo popolnoma razumeli. A dobro so mi še v spominu iz tiste pesmi naslednje vrstice:

»... to je biv en revše na svet',
ki ni mogu ne h mater', ne h očet',
Mat' že mrtva leži,
očeta pa imov ni.
Sosedje so ga špotval',
otroc' so se ga ogibal'.
Fajmošter, ki so mu imena dajal',
so mu prečuden ime zbral',
da bi se zmed useh spoznov,
je bil njegov patron le-ta svet' Gov. (Gal).«

No, dandanes tega ni več in sedaj tudi nezakonsko dete dobi ime, kakršno po naročilu njegove matere predlagajo botri.

Ako otrok pri krstu joka, je dobro znamenje, da bo zdrav, krepak, vesel in bo dolgo živel. Zato je umljivo, da botri kar nič ne skušajo tešiti malega kričača, češ: le zacvili, le, se boš pa pozneje temraje smejal!

Ko je cerkveni obred končan, krenejo botri v bližnjo gostilno na »botrinjo« in pijo na otrokovo zdravje. Ta navada je stara in splošno ukoreninjena. Ko bi se na primer botri s krščencem podali iz cerkve naravnost domov, to bi se jim po ljudskem mnenju zdelo nekam čudno in takoj bi ta ali oni zašepetal proti sosedu: »Kaj pa je to? Ali jim res tako slaba prede, da niti za botrinjo nimajo več?«

Vendar pa je zadnja leta ta botrinja zelo zmerena, kar je prav in lepo. Pred leti pa so se žal, često dogajali slučaji, da so se botri, zlasti oni, ki so bili udani pijači, na botrinjah do cela upijanili. Naj

navedem en slučaj, katerega mi je večkrat omenila moja pokojna mati. Dogodil se je za časa njene zgodnje mladosti.

Pri neki hiši — vas in imena lahko zamolčim, saj že davno počivajo vsi pod zeleno rušo — so se napravljali z novorojencem v cerkev. Ker pa je botra nenadoma obolela, so določili, da jo bo nadomestovala vaška babica, ki je res takoj vzela dete v naročje in se odpeljala z botrom v cerkev. Ker pa sta oba, boter in babica zelo rada pogledala v kozarec, sta se oba na botrinji upijanila do popolne onemoglosti. Šele pozno zvečer sta se odpravila domov. Nekako sredi pota veli babica ustaviti in stopi z voza. Boter nekaj časa čaka, toda ker babice le predolgo ni, pa sladkoginjeni boter polagoma zaspi v vozu. Med tem je začelo deževati in lilo je kakor iz škafa. Ker pa je vkljub naliveu boter kar naprej spal, se je to čakanje začelo preneumno zdeti celo samemu konju, ki je na lastno odgovornost potegnil voz in trdno spečega botra pripeljal srečno domov.

Hišnega gospodarja, detetovega očeta, se je polotil smrten strah, ko je ugledal botra v takem stanju in — samega. Zgrabil ga je in stresel, da je zaropotal ves koleselj:

»Pijanec grdi, kje imaš mojega otroka? Povej hitro, če ne, te zadavim!«

Boter je zastokal, neumno pogledal in se jel drgniti po čelu. A med tem je že priletela krog njegovih ušes močna klofuta, ki je pijanca toliko iztreznila, da je takoj vedel povedati, na katerem kraju je babica z otrokom stopila z voza.

Nesrečni oče je pustil pijanega botra, konja in voz na dežju ter bežal na označeni kraj. Tam je začel žvižgati in klicati babico. Kmalu je začul z neke njive, kjer je rastla gosta pšenica, čudno javkanje. Kakor strela je bežal za glasom in skoro nato našel na tleh čepečo babico s krščenčkom v naročju. Oba sta bila seveda do kože premočena. Babica ga je začela prositi, da »če je človek božji, naj jo pelje do voza, ker ga sama ne more najti«. Toda on ji iztrga dete iz rok, zgrabi — seveda ne preveč ljubeznivo — pijano žensko za vrat, trešči jo z njive na cesto ter zakriči:

»Od tu boš že znala domov, če pa ostaneš tu, škode ne bo nobene!«

Kmalu nato je bilo dete srečno doma in toplo preoblečeno. Tudi babica je prikolovratila domov. Čudno pri vsem tem pa je bilo to, da se niti na novorojencu, niti na babici niso pojavile posledice onega nesrečnega večera.

No, te vrste slučaj — vsaj upamo tako — je bil seveda edini. Tem češče se je pa dogajalo, da se je na botrinjah popivalo čez mero ter si s tem kvarilo zdravje in zapravljalo težko prisluženi denar. A

kakor sem že omenila, se je ta nelepa in škodljiva razvada zadnja leta skoro do cela odpravila. Danes opravijo botrinjo s par kozarci vina in še to le vsled pravde, katero smo podedovali po svojih dedih.

Tisti dan, ko je dete krščeno, pošljejo botri detetovi materi »pogačo«. Pod imenom pogača je mišljena velika štruca belega, na mleku umešenega kruha, gotovo število jajec, nekaj zrnate kave, cvrtja in ena kokoš ali petelin. Hišni očka pa preskrbi vederce vina, s katerim se potem krepi mlada mati. Ker pa Gorenjke na splošno niso udane vinu, zato otročnica vino pošteno deli s svojim možem.

Osmi dan po porodu gre mati — ako je že dovolj krepka seveda — z detetom v cerkev. Otroka ji nese babica. Tam prisostvuje sv. maši in ob užgani sveči prosi božjega blagoslova sebi in otroku.

Pogreb. Kadar se v hiši pripeti žalosten slučaj smrti, se mora najprej ustaviti stenska ura, ki nemo kaže kropilcem čas pokojnikove smrti. Nadalje se iz sobe, kjer ima biti pokojnik razpostavljen na mrtvaškem odru, odstrani ogledalo, ker se mrličev obraz nikakor ne sme videti v ogledalu. Kdor bi gledal v zrcalu obraz mrliča, bi se mu znalo pripetiti — tako namreč pravijo — da bi mrličeva bledica ščasoma prešla na njegov obraz. Noseče žene pa sploh ne smejo gledati mrliča, vsaj dolgo časa ne, ker je istotako nevarnost, da bi potem dete dobilo preveč bled obrazek.

Ko je bolnik izdihnil dušo, ga svoji popolnoma prepuste svojim sosedom. Sosedje ga umijejo in preoblečejo, sosedje ga polože v krsto ter ga postavijo na mrtvaški oder. Pri dekletu opravljajo ta posel njene tovarišice, pri fantu fantje, pri ženi žene in pri možu možje.

Krsta in pregrinjalo čez mrtvaški oder sta, ali popolnoma bela, kar se rabi za neoženjene, ali pa popolnoma črna, kar velja za zakonce. Druge barve za krsto in oder pri nas ne poznamo.

Dekle, pa če umrje tudi v visoki starosti, je na mrtvaškem odru oblečena vedno v belo obleko. Lase ima razpuščene po ramenih, na glavo ji pa polože venec iz suhih rož. Žene, fante in može pa oblečejo v najlepšo praznično obleko, na barvo se ne gleda veliko.

Mrliču sklenejo roki na prsih kakor k molitvi. Med prste mu vtaknejo sveto razpelo, okrog rok ovijejo rožni venec, pod roke pa polože zaprto mašno knjigo. Fantje in dekleta imajo med prsti poleg križa tudi cvet bele lilije. Ako se slučaj smrti pripeti v času, ko ni mogoče dobiti naravnega cveta bele lilije, se mora preskrbeti ponarejen cvet.

Od rok pa tja doli do nog oblože mrliča čez in čez s svetimi podobnicami. Noge mu obujejo ali samo v bele nogavice, ali pa tudi v nalašč zato kupljene čevlje.

Ob odru, pa naj si bo mrlič tega ali onega spola, samec ali zakonski, postavijo celo serijo cvetočih rož v lončkih, katere za to priliko zelo radi posodijo vsi oni vaščani, ki imajo cvetoče rože. Poleg rož stoje goreče sveče. Sveče so štiri, šest ali tudi več, kakoršne so pač imovinske razmere pri hiši.

Nad mrličevo glavo polože kos lepo zganjenega belega platna (naličje), s katerim mu potem, preden se krsta zapre, pokrijejo obraz. To platno je bolj važno nego vse drugo, kajti na sodnji dan, ko bo vstal pokojnik od mrtvih, bo ta košček platna edina obleka, s katero bo pokrtil svojo nagoto.

Ob koncu nog na lesenem stojalu stoji sv. razpelo ali podoba Matere božje. Na vsaki strani te podobe je skledica, napolnjena z blagoslovljeno vodo. V skledicah je vejica pušpana, s katero posetniki pokrope pokojnika.

Ako dobi pokojnik, bodisi od domačih, od sorodnikov ali od sosedov kak mrtvaški venec, ga obesijo na steno, pred pogrebom ga pa pritrdijo na zaprto krsto. Ako je vencev več, jih neso mali dečki pred krsto. Vendar je poslednje zelo redko, ker Gorenjec ni posebno dovzeten za mrtvaške vence, češ: to je baharija, ki rajniku nič ne koristi. Mnogo raje daruje za sv. mašo.

Ko je pokojnik položen na oder, se pokliče »čuvár«, ki ima nalogo čuti ves čas prav do pogreba poleg mrliča in se z besedami »Bog plačaj« zahvaliti vsakemu, ki pride kropit in molit za rajnega. Ta čuvár — pri ženskah je čuvarica — dobi za čas svoje službe potrebno hrano in še nekaj malega v denarju. Ta posel opravljajo navadno revni in stari ljudje.

Pokojnika pridejo kropit prav vsi vaščani. Kdor bi tega ne storil, bi mu smrtno zamerili ne le pokojnikovi ljudje, nego tudi sosedje. So slučaji, da radi kake morebitne razprtije sosed ne obišče soseda celo leto, toda pri smrtnem slučaju je vsa jeza proč in prav ta sosed je navadno eden prvih, ki prihiti k drugemu, pokropi mrliča in izreče preostalim svoje sožalje.

Pokojnika hodijo kropit čez dan stari ljudje in otroci, zvečer pa odrasla mladina, ki rada potem v družbi posedi do polnoči ali celo dalj časa. Domači imajo te kropilce radi, ker jim krajšajo čas. Zato pripravijo na mizo poln krožnik tobaka, da si fantje in med njimi mlajši možje natlačijo in naščejo pipe. V gotovih presledkih jih čuvár opomni na molitev. In tedaj brez obotavljanja molijo skupno nekaj očenašev za pokojnikovo dušo. Po molitvi začno spet kramljati in tudi katero zapoje. Te pesmi so pobožne vsebine ali pa take, ki so za to priliko prikladne. Na primer:

»Kadar jaz umrla bom,
venček lep imela bom ...«

ali pa:

»Pomlad že prišla bo,
tebe na svet' ne bo« ... itd.

Dokler je razpostavljen mrlič, počiva v hiši vse delo, kakor na praznik ali nedeljo. Tudi posli vršijo v tem slučaju samo najnujnejša opravila.

V tem je treba vse oskrbeti za pogreb, ki je ali »veliki pogreb« ali »mali pogreb«. Veliki pogreb je mišljen tako, da se med sosedu povabita od vsake hiše po dva, ki se naj udeležita pogreba. Tudi za pokop se naročita dva duhovnika. Če se pa vrši mali pogreb, tedaj zadostuje od vsake hiše le po eden pogrebec in se istotako tudi za pokop naroči samo en duhovnik. Velike pogrebe imajo gospodarji, gospodinje in sploh člani premožnejših hiš. Z malimi pogrebi pa spravljajo otroke in revnejše vaščane.

Kakor povsod na deželi, tako tudi pri nas mrliča nosijo na pokopališče. Nosači so izključno le moški in sicer nosijo neoženjene fantje, zakonce pa možje. Pri pogrebu neoženjenih imajo nosači pri-pete na prsih bele šopke.

Pogrebi odraslih se vrše po pretežni večeni dopoldne, da je mogoče opraviti obenem tudi črno mašo za pokojnika. Krsto neso v cerkev in jo postavijo na tla, kjer ostane do konca maše, kateri prisostvujejo vsi pogrebci. Po maši se izvrši pokop.

Po pokopu se zbero vsi udeleženci pogreba na pokojnikovem domu, kjer se vrši pogrebščina ali »sedmina«. Beseda sedmina pride od tega, ker se je včasih opravljala črna maša šele sedmi dan po pokojnikovi smrti. Po tej maši pa se je šele obhajala pogrebščina, ki so jo vsled tega nazivali sedmino.

Z mojega prvega obiska naših društev kmetskih fantov in deklet

Bil je sicer siv jesenski dan, ko sem stopal po klancu od Št. Jurja proti Lipljenju, vendar sem bil dobre volje in sem si utrgal jesensko cvetko ter jo zataknil v gumbnico. Obžaloval sem, da ne igrajo solnčni žarki skozi orumenele gozdove in po jesensko zelenih tratah. Obenem sem mislil na vasi, skozi katere sem ravnokar prvič v življenju stopal: na Ponovo vas, Št. Jurij itd. ter si nisem mogel misliti, da so te tako lepe vasi še vedno poprišče zastaranega boja med liberalci in klerikalci.

Odtrgal sem si še eno cvetko in se spomnil na mlade fante, v katerih je še toliko mladostnega ognja in razboritosti, da si lahko zataknejo cvetko za klobuk. Nisem pomišljal dolgo, temveč sem si tudi jaz okrasil z njo klobuk in sem bil korajžen in vesel, čeprav sem moral pri tem pozabiti svoja leta in morda tudi to ali ono skrb.

*

Zvečer sem imel v Malih Lipljenjih predavanje v neki prijazni kmetski hiši. Med fante in dekleta je vstopil v sobo tudi prileten možakar, kateremu sem takoj videl, da ni čisto trezen. Začudil sem se, ko sem slišal po predavanju njegovo modrost, njegove kvante in njegove napade na »farje«. Tudi iz čisto verskih stvari je zbijal šale. Bil sem še bolj razočaran in poražen. Tudi jaz rad slišim o pravem času in na pravem mestu kako »debelo«. Marsikaj je smešnega tudi v stvareh, ki so v zvezi s cerkvijo. Vendar me je nastop možakarja razžalostil, ker je možakar dal duška bolj kot svoji vinjenosti svoji stari liberalni miselnosti. Takoj sem vedel, da je bil mož že pred vojno v šoli našega plitkega liberalizma in svobodomiselnosti. Vzkliknil sem: »Ali naj zato organiziramo kmetske fante in dekleta, da ne propade plitka liberalna miselnost? Ali naj zato hodim po deželi in se trudim po kmetskih hišah, da bomo dali tej miselnosti še novega življenja?«

Ko sem drugo dopoldne po maši imel drugo predavanje, sem si možakarja, še bolj pa liberalno miselnost, pošteno privoščil in raztolmačil prisotnim, kako stališče mora zavzeti napram veri in cerkvi pravo kmetsko gibanje. Navedel sem jim naše stare liberalce, ki so vsi prav pridno vzgajali in še vzgajajo svoje otroke v krščanskem nauku, ki so se tudi sami vsi pred smrtjo lepo izpovedali in spravili s cerkvijo. Tudi vsi prisotni so priznali, da so že slišali take gospode govoriti, da je cerkev za kmeta potrebna. Vsak med prisotnimi je

priznal, da si reda v kmetski hiši ni mogoče zamisliti brez strahu božjega. Ugotovilo se je, in to je tako umestno pripomnil prisotni g. učitelj, da so navadno mladi ljudje veliki nasprotniki klerikalcev, ker v svoji mladi prešernosti ne dajo nič na vero in na cerkev — da se pa ti mladi ljudje, kakor hitro se oženijo in postanejo gospodarji, spreobrnejo, postanejo trezni, uvidijo, da cerkev in vera nista ravno tako nepotrebna v življenju, kot so si preje mislili.

Zato so me prisotni prav lahko razumeli, ko sem jim povedal, da je cerkev istotako družabna ustanova, kot so družabne ustanove n. pr. šole, sodnije, pošte itd. Če torej nekdo ne more spoštovati cerkve iz verskih razlogov, smatrajoč cerkev in vero za božjo ustanovo, on mora spoštovati cerkev in vero vsaj kot družabno ustanovo, kot ustanovo, ki je narodu potrebna, brez katere si urejenega družabnega in državnega življenja ni mogoče zamisliti. Karkoli si že posameznik osebno misli o verskih stvareh — to je njegova stvar, družbi in svoji okolici pa je dolžan, da kot član te družbe spoštuje vse družabne ustanove, torej tudi cerkev in vero. Karkoli si posameznik o veri in cerkvi misli — to je njegova stvar, kot član družbe pa je dolžan, da cerkev in vero spoštuje in da se ponaša vsaj tako, da cerkev in vera nimata od tega škode, če jima že ne more koristiti. Individualni svetovni nazor torej ne daje pravice nikomur, da bi zaničeval socialni, družabni svetovni nazor, to je vero in cerkev.

S takim naziranjem o cerkvi in veri imamo potem pravico zahtevati od cerkve, da ona res služi družbi, vsem stanovom, narodu, državi — ne pa eni politični stranki, ne pa duhovščini, ki od cerkve živi. Vsi so uvideli, da bi bilo pri nas namah konec brezumne svobodomiselne propagande, ki je izzvala istotako brezumni klerikalizem, brezmejno pobožnjaštvo itd. Vsi smo se strinjali v tem, da mora biti čimpreje borbe med liberalizmom in klerikalizmom konec, saj je slovenski narod 50 let trošil vse svoje sile samo za to borbo, velika borba med narodi v svetovni vojni ga je torej presenetila in našla nepripravljenega. Te borbe mora biti konec. Mesto nje mora začeti borba med kmetsko delavskim ljudstvom, to je med delom, in med meščanstvom, to je kapitalom. V to borbo moramo vložiti vse svoje sile, če hočemo, da požrešna meščanska politika ne obuboža in pocigani naše vasi in zadolži našega naroda.

Oglasili so se tudi tisti, ki se niso popolnoma strinjali s temi nazori, vendar pa niso povedali drugega kot »Vi še ne poznate naših župnikov«.

Nato sem šel k maši v Škocijanu in sem slišal pridigo, nad katero sem se zgrozil. Škocijansko cerkev sem si že preje ogledal in sem že preje računal, kake kolosalne svote troši slovenski narod za

vzdrževanje svojih cerkva, ki navadno niso več cerkvice, ampak res prave katedrale, posebno če jih primerjaš s ponižnimi kmetskimi hišami. Tudi škocijanska cerkev z lepo novo streho, s krasnim zvonikom, s krasnimi slikami, novimi altarji, razkošnim cerkvenim tlakom je v pravem nasprotju s ponižnimi kmetskimi hišami, ki v teh krajih še niso čisto nič modernizirane, ki so še take, kot so bile morda pred 100 leti. Ko sem slišal pridigo, se temu nisem čudil. Hujšega davčnega vijaka, kot je ena taka pridiga, si ni mogoče zamisliti. In na koncu je župnik s povišanim glasom zavpil: »Tako in toliko so žrtvovali za hiše božje Judje. Vi pa pregodrnjate in prekolnete vsak dar. Jaz pa ne maram pregodrnjanih in prekletih darov, zato ne bom hodil po darove od hiše do hiše, kot sem imel namen, temveč naj tisti, ki misli kaj dati, prinese v farovž.« Ko sem na to govoril z ljudmi, so mi povedali, da bo župnik tiste, ki bodo darove prinesli v farovž, smatral za pravoverne in boguvdane in jih bo proglasil, ko bo prečital njihova imena raz prižnice, za krščanske može, vse druge bo pa proglasil za brezverce, nasprotnike cerkve, obsojene že sedaj v pekel in zato vredne vsega zaničevanja in preziranja že na tem svetu.

Po maši sem si šel ogledat $\frac{1}{2}$ ure oddaljeni Turjaški grad. Ko sem vstopil v krasno dvorišče, obraslo z živo pordečelo divjo trto, s temno zelenim bršljanom in pravo vinovo lozo, se je vršila v grajski kapeli služba božja. Tamkajšnji župnik je imel pridigo. Poslušal sem ga. Ta pridiga me je pa vrgla popolnoma s tira, mi je podrla v duši vso vero in ves up, da se bodo pri nas kdaj družabne, posebno politične prilike poboljšale. Župnik je namreč držal pridigo na predstoječe občinske volitve, pri katerih je na eni izmed list kandidiral tudi on. In ker je bilo že jasno, da bo $\frac{3}{4}$ njegovih faranov volilo proti njegovi listi, zato je te svoje farane proglasil za brezverce, ki so v principu proti župniku zato, ker je župnik, in so torej vsled tega tudi proti cerkvi, proti Kristusu, proti verski vzgoji svojih otrok itd., itd. Boljšega sredstva za odvzemanje politične svobode ljudstvu, kot je bila ta pridiga, si ne morete misliti. Ali je tisto ljudstvo politično svobodno, ki ne sme izreči, da smatra župnika za nesposobnega, da bi bil član občinskega odbora, član krajnega šolskega odbora? Ali je tisto ljudstvo politično svobodno, ki mora voliti dotično listo, ki jo označi župnik kot cerkvi dopadljivo? Župnik na Turjaku je s to pridigo rekel, da ljudstvo »mora«, ne sme nič premišljati, nič ceniti. Kakor hitro je župnik rekel svojo besedo, velja samo ta, yse drugo odpade. In nazadnje je župnik še pristavil: »Ker je $\frac{3}{4}$ mojih faranov taka, zato bo od nedelje naprej maša ob 8. uri zjutraj.« To je kazen za farane, ki žele imeti mašo pozimi podnevi, ne pa kmalu zjutraj.

Ljudje so se sicer župniku posmihali. Videl sém, da so navajeni prezirati njegovo komando. Njihov trdni sklep, kako bodo prihodnjo nedeljo volili, je ostal kljub tej pridigi neomajan. Farani se niso razburjali, jaz pa sem se razburil do dna duše in sem čutil globoko potrebo, da nekaj storim, ker bi moral drugače postati pesimist in opustiti vsako misel na delo za ozdravitev naših družabnih in političnih razmer.

Po maši sem počakal župnika in sem mu povedal v oči, da me je omajal v mojem trdnem sklepu delati pri nas na to, da se izkorenini vsako svobodomiselsko izpadanje proti cerkvi, kar bi moralo imeti za posledico seveda tudi vsako izpadanje cerkve proti tistim, ki cerkev spoštujejo. Kako naj delam za to, dokler stoje župniki na stališču, da imajo le oni pravico odločevati v političnih in gospodarskih zadevah, zahtevajoč od ljudstva v imenu Jezusa Kristusa, v imenu cerkve, da to njihovo odločitev spoštuje, proglašujoč vsakega, ki tega ne bi storil, za brezverca.

Župnik je prvi mah povešal oči pred mojim pogledom, nato si je pa pomagal iz te situacije na ta način, da je rekel, češ, da sem ga napačno razumel, da je tudi on za to, da se pri nas konča z nesmiselno borbo med klerikalizmom in liberalizmom. Dala sva si hladno roke in se ločila.

Vračal sem se sivega jesenskega dne skozi gozdove. Dež je počasi rosil, nikjer se ni videlo horizonta. Vedno bolj se je temnilo, vedno gosteje je padal dež. Bil sem žalosten. Kje je tista korajža, v kateri sem včeraj trgal jesenske cvetke in si jih zataknil v gumbnico in za klobuk? Nisem izgubil korajže, skrbi so se pa povečale neizmerno in padle na mojo dušo kot to jesensko oblačno nebo. Vrezal sem si v bližnjem grmu gorjačo in sem jo krepko stisnil v pest. Žalostno sem premišljal o tej gorjači in nisem vedel, ali jo bom porabil, da z njo očistim tempelj božji, ali jo bom porabil, da ob njej najdem pot v tujino, opljuvan in iztrošen v brezplodnih borbah, v katere zaide vsakdo, ki hoče v tej preljudbi naši domovini javno delati. Razumel sem ubogega vaškega učitelja, s katerim sem prejšnji dan govoril. Razumel sem, zakaj se je odrezal od vsega javnega življenja, zakaj se je zaprl v svojo šolo. Sedaj je tam mirno svoj košček kruha. Če bi se pa revež bavil s to ali ono stvarjo, bi si pač tudi moral iskati pota bogvekam v tujino s trebuhom za kruhom.

Komanda je pač komanda. Toda duh je jačji tudi od te komande! Tudi cerkev in vera sta jačja kot župniki, ki to vero in cerkev zlorabljajo. Treba je biti samo čistega duha, ki daje moč in vztrajnost. Ideja zmaguje narode in vekove. Pri nas vlada toliko pogrešnih

pojmov in nazorov glede odnošaja napram veri in cerkvi — tisti pa, ki bo zavzel v tem vprašanju pravo stališče, tisti mora zmagati. Očistimo svoje vrste pogrešnih in družabno škodljivih svobodomiselnih in liberalnih teorij o farjih in o veri, ki da je samo za »zarukane«. Ko bomo prišli tako očiščeni v božji hram, bo moralo postati sram tudi župnika pred poskusom zlorabljeni versko in cerkveno avtoriteto zato, da izpreša iz nas pretirane dajatve v čast božjo, da s to avtoriteto terorizira našo voljo pri udejstvovanju v gospodarskih in političnih stvareh.

O takozvanem bajtarskem vprašanju

Ne smemo prezreti, da mislimo takrat, kadar govorimo o kmetu in kmetskem gospodarstvu, predvsem posestnike srednjih kmetij, ki obsegajo približno okoli 25 ha obdelane zemlje in nekaj gozda. Posestnik take kmetije je v pravem pomenu besede kmet, kajti on porabi vso delovno silo svojo in svoje družine doma na svojem posestvu in ima navadno tudi še nekaj delovne sile najete (hlapca in dekle). V košnji in žetvi pa poleg tega najame navadno še nekaj dninarjev.

Kadar pa govorimo o kmetskem sloju, ne mislimo navadno samo na popolne kmete, temveč tudi na takozvane bajtarje. Bajtar poseduje le nekaj zemljišča, ima svojo bajto, redi kakega prešiča in par kravic. Značilno pa je za bajtarja to, da ne porabi doma vseh razpoložljivih delovnih sil, temveč obdelujejo bajto navadno žena in mlajši otroci, mož in starejši otroci pa prodajo delovno silo večjim kmetom ali pa raznim obrtnikom in tovarnam, oziroma so samostojni obrtniki. Kadar bajtar svoje delovne sile ne more prodati, kadar torej bajtar ne zasluži kot delavec ali obrtnik, tedaj vlada v bajti revščina, ali vendar ga bajta vsaj živi. V slučaju nezaposlenosti bajtarske delovne sile se izkaže velika vrednost bajtarskega doma. Kadar pa bajtarji svojo delovno silo lahko ugodno prodajo, tedaj je v bajti blagostanje. Za tekočo preživnino se namreč v bajti pridela, denarni dohodki za delovno silo pa omogočujejo bajtarju nakup še vseh drugih potrebščin. Zelo značilno je, da si vsak priden bajtar počasi prikupi parcelo za parcelo in tako počasi spreminja svojo bajto v srednje kmetsko posestvo.

Značilno je v današnji gospodarski krizi, ko trpe obrtnik, industrija in kmetsko gospodarstvo, da je najodpornejša gospodarska enota ravno bajtarsko gospodarstvo — pod pogojem seveda, če je bajtarjeva delovna sila zaposlena.

Ali so bajtarji kmetje, ali so delavci?

Pravi proletarijat in proletarske stranke izjavljajo, da bajtarji niso pravi delavci, da bajtarski delavci niso dostopni za njihovo komunistično miselnost in politiko. Bajtarske delavce navadno štejejo pravi proletarci med »Lumpenproletariat«. Bajtarski delavci niso odporni proti kapitalistom, kadar jim le-ti skušajo poslabšati delovne pogoje, zanašajoč se, da bodo pač živeli od svoje bajte. Bajtarski delavci so vsled tega često tudi stavkokazi. Kratkotamo: bajtarski delavci zelo težko postanejo razredno zavedni delavci.

Nasprotno pa ima vsak bajtar željo čimpreje postati kmet. Veliko bolj se zanaša, da ga bo živela njegova bajta kot pa njegova služba. Dohodki od službe so mu bolj postranski dohodek, ki mu omogoča bajto povzdigniti, dobro živeti, vzgajati otroke, glavno pa mu je vedno le bajta, ki jo skuša čimpreje povzdigniti v kmetijo.

Veliko bajtarske delovne sile zaposlujejo kmetje. Skoro vsi hlapci in dekle so bajtarski otroci. Dnina se po naših vaseh malokdaj vrši za denar, največkrat pomagajo bajtarske žene in otroci v dnini zato, da jim dotični kmet ali zorje njivo ali pa napravi kako drugo protiuslugo. Nasprotja med bajtami in kmetijami po vaseh skoro ni — ali se pa da to nasprotje ublažiti, če so kmetje napram bajtarjem obzirni in človekoljubni, če jim pomagajo, da more bajta čimprej napredovati. Zato je popolnoma pravilno, če se smatra bajtarje za sestavni del kmetijskega sloja, kajti nasprotujočih interesov med bajto in kmetijo skoro ni, skupnih interesov pa zelo mnogo.

Najbolj karakterističen interes, ki tvori iz bajtarjev posebno skupino, pa je njihov interes na tem, da je čimveč fabrik in drugih podjetij, ki zaposlujejo delovne sile. Bajtari so pri nas mnogo bolj zainteresirani na razvoju obrta in industrije, na industrijalizaciji naše dežele kot pa kmetje. Pravzaprav je to tudi interes kmetijskih gospodarstev in ne samo bajtarskih, toda bajtarji se tega bolj jasno zavedajo. Torej je tudi ta interes tako bajtarjem kakor kmetom skupen. S tem je dana možnost, da se tako kmetje kot bajtarji, da se cel kmetijski sloj enotno gospodarsko in politično udejstvuje.

Dana je pa tudi možnost, da se ta ali oni bajtar kot delavec v tej ali oni tovarni navzame miselnosti tovarniškega delavstva, proletarijata, in da smatra za svoj največji interes, če zmaga politični program proletarskih strank. Popolnoma napačno je, če smatrajo kmetje, da je to politično udejstvovanje v nasprotju s kmetsko politiko. Večkrat se zasledi v naših vaseh pojava, da so vsi pristaši delavskih strank zelo osovraženi. Kakor sem že v zadnjem članku razložil, je tudi kmetijski sloj zainteresiran za tem, da dosežejo delavske stranke

glede industrije svoj cilj. Vsled tega ni smatrati dotičnega bajtarja, ki se čuti predvsem delavca in je pristaš delavskih strank, za nasprotnika kmetškega sloja.

Seveda je po našem mišljenju tudi bajtar predvsem kmet in bo tudi bajtar pristaš kmetške politične stranke, če bo seveda ta stranka njegov položaj razumela, njegovo korist ščitila in mu gospodarsko pomagala.

Važno je vprašanje, posebno z ozirom na prilike v Sloveniji, ki živi v prvi vrsti od industrije, obrtnije, hišne industrije itd., ali je treba smatrati za jedro kmetškega gibanja bajtarje ali srednje kmete. Po mojem mišljenju je smatrati za jedro stranke bajtarje, kajti s tem srednji kmetje ne bi bili prav nič prizadeti, pač pa bi bila kmetška politika na bajtarski podlagi mnogo naprednejša, dovezetnejša tudi za tista vprašanja, ki zanimajo predvsem delavski sloj. Vsa taka vprašanja se tičejo tudi srednjega kmeta, vendar se pa srednji kmet za ta vprašanja navadno premalo zanima, zanašajoč se na svojo kmetijo, ki ga je sposobna vedno živeti, naj pridejo kakršnekoli katastrofe. Ta gotovost srednjega kmeta često uspava, ga dela duševno lenega, morda tudi starokopitnega in nazadnjaškega. Takih črt pa se mora kmetška politika in kmetška stranka bati.

Moje mišljenje smatram tudi zato za pravilno, ker mislim, da bo bodoči razvoj v Sloveniji tak — posebno, če se bo Slovenija res industrijalizirala in če hočemo, da bo čimveč Slovencev ostalo doma — da bodo prilike bolj pospeševale nastajanje bajtarskih gospodarstev kot pa nastajanje srednjih kmetških posestev. Najbolj verjetno je, da bo tudi v bodoče bajtarsko gospodarstvo prinosnejše kot pa srednje kmetško. Če bodo torej naši ljudje v bodoče lažje živeli kot bajtarji in delavci v tovarnah — tedaj se bodo tudi poprijeli te oblike gospodarstva. Bilo bi nespametno upirati se takemu razvoju, če je vsled prilik v Sloveniji, vsled položaja te dežele v državi tak razvoj nujen.

Te svoje misli sem iznesel predvsem v želji, da se začne o tem težkem in važnem vprašanju za kmetško gibanje obširnejše razpravljati.

Industrija v združni državi

Zadnjič smo v posebnem članku razpravljali o kapitalistih, ki s kapitalistično carinsko politiko in zapiranjem mej izključujejo na eni strani konkurenco iz tujine, na drugi strani pa izključujejo konkurenco doma s tem, da se sorodne industrije kartelizirajo (združujejo) v svrhu, da ukazujejo kupne cene surovinam in prodajno ceno svojim proizvodom. Iz razpravljanja smo se prepričali, da so ti izrastki razlog borbe proti kapitalizmu. Dalje smo navedli, da ima tudi kmetijski sloj dovolj razlogov, da se bori proti takim izrastkom kapitalizma.

Kako izgleda ta borba v praksi, vidimo iz primera, ki ga hočem opisati danes.

V Vojvodini, v Sremu in Slavoniji pridelujejo tamkajšnji kmetje v veliki množini sladkorno peso. To peso so pred 3 leti kmetje prodajali še v razmerju 100 : 6, to se pravi, da so dobili za 100 kg sladkorne pese toliko, kolikor je dobila tovarna za 6 kg izdelanega sladkorja. Pred 3 leti so se pa naše cukrarne kartelizirale in zaukazale ceno tej surovini. Ker kmetje niso mogli prodati sladkorne pese drugam, so jo morali dati po zaukazani ceni 100 : 3, to se pravi, da so dobili za 100 kg sladkorne pese samo vrednost 3 kg izdelanega sladkorja. S karteliziranjem so torej cukrarne pritiskale na ceno pese in jo znižale za polovico.

Pridelovalci sladkorne pese so se temu upirali, obračali na državo za pomoč z zahtevo, da se z drugačno carinsko in drugačno gospodarsko politiko onemogoči tako izkoriščanje kmeta. Ker imajo pa v naši državi kapitalistične meščanske stranke glavno besedo, seveda kmetje niso dobili od države nobene pomoči. Zato so morali sami sebi pomagati in to združnim potom.

Vsak pridelovalec sladkorne pese, ki je stopil v to zadrugo, je plačal od vsakega jutra, na katerem sadi sladkorno peso, delež v znesku Din 1000.— in se je na ta način zbral kapital 5 milijonov dinarjev. S tem kapitalom je zadruga pridelovalcev sladkorne pese zgradila v Starem Sivcu krasno cukrarno, ki je že letos prevzela od svojih zadrugarjev sladkorno peso v razmerju 100 : 6, to se pravi, da je plačala za 100 kg sladkorne pese vrednost 6 kg izdelanega sladkorja. Tako ceno namreč plačuje tudi inozemska sladkorna industrija pridelovalcem sladkorne pese. Razen tega pa bo seveda zadruga v slučaju dobička tudi ta dobiček porabila v korist združnikov.

Izrazito kapitalistično podjetje kot je cukrarna se torej pojavlja naenkrat kot lastništvo zadrugarjev. Zasebni lastnik je odpadel in podjetje se bo vodilo v korist združnikov.

Ravno tako kot se pojavlja pri tem podjetju zadruga proizvajalcev sladkorne pese kot lastnik podjetja, istotako bi se lahko pojavila kot lastnik podjetja tudi zadruga delavcev. Seveda bi morali v tem slučaju kapital zložiti delavci.

Podjetje se kot last zadruga proizvajalcev sladkorne pese ne bo karteliziralo na škodo teh proizvajalcev. Če bi pa bilo podjetje last zadruga delavcev, bi se pa morda vkljub temu karteliziralo na škodo kmetov. Kmetijski sloj bo torej tudi v tem slučaju, če bi tovarne bile lastništvo delavskih zadrug, delavskih sovjetov, moral paziti in se boriti, če bi hotele zadruga delavcev kmeta izkoriščati potom diktiranja cen. Ne preostane torej drugega kot vzgajanje kmetijskega sloja za samopomoč. Samopomoč najhitreje pelje k cilju, to je h gospodarski osamosvojitvi kmetijskega sloja. Ta samopomoč pa je mogoča edino potom zadrug.

Ing. Teržan:

V izobrazbi je napredek

Zveza društev kmetijskih fantov in deklet je sklenila ustanoviti veliko, moderno centralno knjižnico. To velevažno ustanovo za prosveto najširših narodnih mas želi pri nas uvesti v življenje ona mladina, ki razumeva, da so široke kmečke mase v naši državi faktor, od katerega je odvisna naša bodočnost.

Široke mase kmečkega naroda pa služijo lahko z uspehom skupnosti in domovini na narodnem, socialno-ekonomskem in kulturnem polju samo tedaj, ako so prosvetljene.

Prosveto širijo med narod v raznih državah na razne načine. Na širjenje prosvete v široke sloje naroda upliva seveda vsakokratno svetovno - politično naziranje vladajočih.

Ena skupina ljudi, pripadajoča svetovno - političnemu naziranju, da ni koristno, ako se široke mase naroda prosvetijo, vodi, ako ima v svojih rokah moč in vlado, dosledno temu naziranju tudi svojo prosvetno politiko.

Druga skupina ljudi zopet stremi za svetovnim nazorom, da se morajo najširše plasti naroda prosvetiti, ker je edino na ta način mogoče odstraniti one socialne krivice današnje človeške družbe, ko vladajoči izsesavajo široke, neprosvetljene mase delovnega ljudstva.

Kulturno poslanstvo prosvetnih organizacij je, dvigniti široke kmečko - delavske mase iz teme do samostojnosti v opazovanju, mišljenju, presojanju in odločevanju življenjskih vprašanj. V dosego te samostojnosti pa je potrebno kar največ življenjskih izkušenj.

Življenjske izkušnje, pridobljene v vekovih človeškega delovanja so zbrane in napisane v milijon in milijon knjigah vseh jezikov sveta.

Po vaseh se ustanavljajo knjižnice, da se omogoči ljudstvu izobrazba potom dobre knjige. Toda ta sistem vaških knjižnic danes več ne odgovarja današnjim potrebam.

Živimo v dobi, ki nam dnevno prinaša nove iznajdbe na vseh poljih človekovega delovanja. Ako hočemo, da te iznajdbe kolikor mogoče hitro razširimo v široke sloje naroda, ki jih lahko vporabi v svojo korist in izobrazbo, moramo imeti v to svrhu primeren način publiciranja in propagande.

V Združenih državah Severne Amerike imajo organizirano prosvetno propagando na sledeči način:

1. Potom dobre knjige (potujoče knjižnice).
2. Potom slike (film).
3. Potom predavanj (radio - kurzi).

1. V glavnem mestu je sedež centralne knjižnice, ki ima mnogo 100.000 vsemogočih knjig. Knjižnica ima več avtomobilov, ki so urejeni kot male knjižnice. Gornji del avtomobila je iz stekla, tako da se vidijo vse knjige, ki so zložene na policah. Auto obišče po gotovem programu vas za vasjo in knjižničar sprejema od ljudi stare knjige in izdaja nove knjige za čitanje. Na ta način je mogoče nuditi narodu čim največ najrazličnejših knjig v čitanje, kar pri sistemu vaških knjižnic, ki razpolagajo z 200—400 knjigami, ni mogoče.

2. Ker je čitanje precej zamudno in za delovnega človeka utrudljivo, Amerikanci polagajo veliko važnost na sliko. Kmetijsko ministrstvo je n. pr. izdelalo filme za vse poedine kmetijske panoge, ki se po vaseh predstavljajo amerikanskemu kmetu. Na ta način si lahko kmet vse »novotarije«, ki grede za tem, da se racionalno gospodari in da se z najmanjšimi žrtvami doseže kar največji gospodarski uspeh, boljše predstavi in zapomni, kakor pa če bi vse to samo čital.

3. Važnost predavanj in uspeh žive besede je poznana. Ker pa je praktično neizvedljivo v vse vasi tedensko poslati dobre predavatelje, ki bi narod poučevali in ga upoznali z novimi načini modernega in racionalnega gospodarjenja, vzeli so na pomoč — radio, idealno glasovno prenosno sredstvo. Radio ne služi v Ameriki samo kot luksuz oziroma trgovini in glazbi, ampak se je udomačil v vsaki kmečki hiši. S pomočjo radia se vrši kmetijska propaganda. Kmetijsko ministrstvo je izdelalo program predavanj za narod in nastavilo najboljše gospodarske strokovnjake, ki v glavnem mestu po izdelanem načrtu predavajo v radio - aparat, a ljudstvo posluša predavanja doma po vaseh. Tako posluša amerikanski kmet vsak dan ob določeni uri

v radio strokovno-kmetijska predavanja. S pomočjo radia se vršijo tudi kmetijski tečaji. Udeležencem ni potreba iti v glavno mesto na predavanja, temveč poslušajo lepo doma po predloženem programu in zasledujejo teoretično stvarino predavanj, ki jo takoj vsaki dan uvedejo v prakso na svoji zemlji in v svojem gospodarstvu.

Pri takšni organizaciji kmetijske izobrazbe najširših plasti kmečkega naroda, v vseh ekonomskih in ostalih važnih vprašanjih, odpade samo po sebi razlika med deželo in mestom z ozirom na inteligenco. Življenje na deželi postane prijetnejše kot je mestno življenje. Človek je na deželi v krasoti prirode in vendar posredno v zvezi z razvijajočim se življenjem velemesta. Duševne sile, s katerimi se rodi otrok, ki nima prilike in materijelnih sredstev, da bi se dalje vežbal v višjih šolah, lahko iste razvija in vežba doma.

Splošna izobrazba širokih slojev američanskih narodov, ki je na tako izboren način lahko dostopna vsem, pa omogočuje, da so danes Amerikanci voditelji sveta v vseh ozirih in na vseh poljih. V izobrazbi je napredek!

Sklep Zveze društev kmetijskih fantov in deklet, da se osnuje moderna centralna knjižnica, namenjena kmečkemu ljudstvu širom Slovenije, pomeni prvi velik korak za resnično izobrazbo slovenskega naroda. Malo je danes ljudi, ki se zavedajo važnosti tega koraka. Zato naj služijo te vrstice v opozorilo. Zveza društev kmetijskih fantov in deklet je namreč prevzela s tem sklepom ogromno nalogo, ki jo bo mogla izvesti samo tedaj, če bo našla pravo razumevanje tako pri merodajnih oblastih kakor predvsem pri našem kmečkem ljudstvu.

Slovenci, pokažimo z dejanji, da smo napredni ter dvignimo izobrazbo našega kmetjsko - delavskega naroda!

Kmetska mladina in šport

Divne so slovenske ceste in pota. Res se pritožujemo, da se država po mačehovsko zanima za naše ceste, vendar pa te ceste občuduje tisti, ki je dalj časa moral hoditi po »šorovima« in »drumovima«, kakor zovejo v Vojvodini in Srbiji svoje ceste, speljane preko slojev ilovnate zemlje, slabo nasute, brez pravih odtokov. V deževju režejo kolesnice globoko v ilovico in ko se cesta posuši, ostane razorana in je vsaka vožnja in hoja po teh cestah otežkočena. Razen tega se tvorijo zelo pogosto mesta, ki ostanejo tudi še dolgo po deževju mehka, ker voda ne odteka. Na takih mestih se počasi izkoplje jama, tako da je vsled teh jam vožnja silno neprijetna. V mestih pa in vaseh obložijo ceste in pota, da bi se izognili ob deževju mehki ilovici, s tlakom iz debelega kamenja, s takozvano »kaldrmom«. Dobro nasutih

cest in potov v našem smislu je v južnih krajih naše države le malo. Kdor se torej vrne v Slovenijo, se z veseljem zopet giblje po naših potih in mu je v največji užitek sesti na kolo in dirjati mimo naših krasnih vasi, njiv in gozdov.

Ni torej čudno, če je pri nas kolesarstvo tako razvito. Kolo je našemu človeku že takorekoč vsakdanja potreba. Kateri slovenski kmetski fant in tudi dekle se ne čuti zanemarjenega, zapostavljenega, ubogega, če nima v nedeljo kolesa, s katerim lahko obišče tudi oddaljenejše vasi in kraje! Kolo je našemu mlademu človeku tisto vozilo, ki ga reši privezanosti na svojo lastno vas, ki mu omogoči ven v svet, ki mu da širši vidik. Mišljenja sem, da se imamo temu vozilu mnogo zahvaliti za duševni napredek in izobrazbo našega podeželja.

Toda kdo se danes še zmeni za ta šport! Včasih so ga gojili po mestih, sedaj ga je skoro čisto izpodrinilo zanimanje za avtomobile in aeroplanse. Odkar je kolo takorekoč kmetsko vozilo, se za kolo nihče ne zmeni in je ta šport zanemarjen. Ravno zato pa, ker je kolo vozilo naše kmetske mladine, ravno zato se moramo za ta šport zanimati mi. To pa še posebno iz tega razloga, ker našemu fantu kakor tudi dekletu edino kolo omogoči spoznavati oddaljenejše kraje, posecati razne prireditve, obiskavati svoje znance. Vse to je pa nujno potrebno, če hočemo, da naša kmetska mladina opazuje svojo zemljo, svoje vasi, svoj narod, če hočemo, da se družabno udejstvuje. Kolesarski šport je torej važna šola naše kmetske mladine in tisti, ki sede ob nedeljah na kolo in se popelje venkaj opazovati, tisti je nedeljo koristno izrabil.

Mišljenja sem torej, da se morajo naša društva kmetskih fantov in deklet resno pečati s kolesarskim športom, imeti takorekoč svoje kolesarske odseke. Ti odseki bodo potem prirejevali kolesarske sestanke, kjer bo kmetska madina v tekmah razvijala svoje telesne moči, imela s tem pravo mladostno zabavo in kjer se bo oživljala tudi zavest skupnosti in prava kmetska misel.

Pozivamo tiste, ki se za to stvar zanimajo, da se nemudoma javijo Zvezi društev kmetskih fantov in deklet. Zveza jih bo pozvala potem na sestanek, kjer se bo o tem vprašanju razmotrivalo in sklepalo.

Organizacijski vestnik.

Poslovni prostori naše centrale. S 1. novembrom t. l. je dobila Zveza društev kmetских fantov in deklet v Ljubljani svoje poslovne prostore, ki se nahajajo na Miklošičevi cesti 4. — pritliže desno (za Frančiškansko cerkvijo). Kedaj bodo v teh prostorih Zvezini odborniki na razpolago našim članom, bomo objavili prihodnjič. Za enkrat naj se pošiljajo vsi dopisi na naslov: Zveza društev kmetских fantov in deklet v Ljubljani, Miklošičeva cesta 4.

Nova društva. V Kostanjevici na Dolenjskem so dovršene prijave za ustanovitev društva kmetских fantov in deklet. Ustanovni občni zbor se bo vršil naslednje dni. Navdušenje za društveno delo je veliko. — V teku so tudi priprave za ustanovitev društva kmetских fantov in deklet za Sovodnj in okolico pri Škofji Loki, kjer se v zadnjem času pojavlja veliko zanimanje za kmečko mladinsko organizacijo. — Kmečka misel in zavest prodirata v sleherni vas naše ožje domovine, kjer si osvajata zadnjo kočo našega kmeta. Marsikdo nas danes še podcenjuje in prezira, toda ni več daleč dan, ko bodo klonili pred našo mislijo in našo dobro organizacijo. — Vsem delavcem pa kličemo: Le neustrašeno naprej!

Društvo kmetских fantov in deklet Dol-Beričev je priredilo v nedeljo, dne 20. novembra t. l. lepo uspelo igro »Lovski tat«, ljudsko dramo v 5. dejanjih.

Vsa društva kmetских fantov in deklet opozarjamo na njihovo dolžnost, širiti dobro čtivo. Predvsem je treba paziti, da je v vsakem kraju čimveč naročnikov našega glasila »Grude«. Vsak član društva mora biti njen naročnik. — Dalje mora skrbeti društvo, da ima v njegovem kraju »Kmetijska Matica« marljivega poverjenika in da je vsaka prava kmečka hiša tudi naročena na knjige »Kmetijske Matice«, edine ustanove, ki skrbi izključno in nesebično za napredek in blagostanje našega podeželja. — Društvo mora skrbeti, da se tudi v njegovem kraju prodaja žepni »Kmetijski kóledar«, ki bi ga moral imeti vsak kmetovalec. Končno mora društvo skrbeti, da se širi med ljudstvom tudi dober političen list, ki zastopa kmečko misel in t. j.: Kmetijski list. — Fantje in dekleta, na delo za kmečki tisk! Natančnejša pojasnila daje: Kmetijska tiskovna zadruga v Ljubljani, Kolodvorska ul. 7.

Kdor nabere vsaj 10 novih naročnikov »Grude«, ki plačajo celoletno naročnino, dobi tekoči letnik »Grude« zastonj.

Listnica uredništva. Sami smo že ponovno ugotovili in tudi od drugod večkrat slišimo, da premalo poročamo v »Grudi« o delu posameznih društev, o raznih dogodkih, ki se godijo v raznih krajih, itd. Ugotavljamo, da nismo še nikdar odklonili poslanega poročila, da pa taka poročila tako redko prihajajo, da lahko rečemo, da jih sploh ni! Tudi bi se »Gruda« mnogo zboljšala, če bi prinašala slike iz raznih krajev Slovenije, ob raznih prilikah itd. Za vse to pa je treba predvsem, da ima urednik širok krog sotrudnikov. — Ker hoče uredništvo s prihodnjim letnikom list vsestransko in temeljito preurediti, zato prosi že danes vse one, ki bi bili pripravljeni kakorkoli sodelovati, tudi kot navadni poročevalci dogodkov v domačem kraju, da javijo svojo pripravljenost uredništvu »Grude«. Dobrodošel je tudi vsak nasvet, ki ga bo uredništvo z veseljem upoštevalo.

Razno

O našem izvozu. Za letošnji mesec september poročajo uradni viri, da se je izvozilo iz naše države blaga blizu za 600 milijonov dinarjev. Če se ta mesec primerja z mesecem septembrom lanskega leta, tedaj se vidi, da se je v lanskem septembru izvozilo 37.000, letos pa 43.000 vagonov ali 6000 vagonov več, kakor lani, medtem pa je bila vrednost izvoženega blaga lani za 66 milijonov dinarjev večja, kakor je letos, kljub temu, da je količina prodane robe letos kar za 6000 vagonov večja, kakor lani v septembru. Te številke dajo misliti in jasno dokazujejo dvoje, namreč: 1. Naš kmet dela vedno več, kajti iz Jugoslavije se izvažajo skoraj izključno le kmetijski pridelki. 2. Cena kmetijskim pridelkom stalno pada, tako, da ima kmet vključ v večjemu delu vedno manjše dohodke. V letošnjem septembru je prodal mnogo več pridelkov, kakor v lanskem septembru, pa je kljub temu prejel letos mnogo manje denarja, kakor lani. Tudi te številke dokazujejo, da se merodajni krogi v naši državi vse premalo brigajo za kmeta in njegove koristi, dasiravno bi to zahtevala tudi državna korist, kajti naša država ima iz inozemstva glavni dohodek ravno za naše kmetijske pridelke. Industrijskih pridelkov tujci ne bodo kupovali pri nas, ker imajo sami boljšo industrijo, kakor je naša.

Zdravstvene zadruge. Prve zdravstvene zadruge so bile ustanovljene pred 5 leti v Srbiji. Danes jih je že 28 po številu. Izgleda, da so to najmoderneje ustanove na svetu, ki delujejo na ohranitvi narodnega zdravja. Ustanovitelj zdravstvenih zadrug je pokojni dr. Kojić.

Dr. Gavrilko Kojić — umrl. Organizator »Zdravstvenih zadrug« in tajnik »Rdečega križa« v Beogradu, zdravnik dr. Gavrilko Kojić je v preteklem mesecu umrl. Z njim izgubimo neumornega socialnega delavca, ki se je uveljavljal predvsem na polju »Zdravstvenih zadrug« in pa v abstinenčnem pokretu.

V Jugoslaviji umre vsako leto okrog 240.000 ljudi. Od teh 50—60.000 na jetiki. Še več kot na jetiki umira naš narod na posledicah alkohola.

Jugoslovanski rekord. Nikola Gjurić, literat in učitelj ministrstva narodnega zdravja je v letih 1919—1926 prepotoval Jugoslavijo v vseh smereh in ob tej priliki imel nad 2.000 antialkoholnih predavanj. Po večini je predaval po šolah in vojašnicah.

Zemlja, ki proizvaja 50 vrst sira. Mlekarstvo v Italiji je v zadnjih desetletjih zelo napredovalo. Italija je danes na tretjem mestu med največjimi izvažalci sira. Pred njo sta samo Nova Zelandija in Holandska. Italija izvažna na leto za 540 milijonov lir mlečnih izdelkov, ima okrog 4 milijone krav-mlekaric, od katerih dobi 45 milijonov hektolitrov mleka, 8 milijonov ovac, ki dajejo letno 6 in pol milijonov hektolitrov mleka ter 1 in pol milijona koz z 2 milijonoma hektolitrov mleka. Najbolj cvete mlekarstvo v Lombardiji. V Italiji izdelujejo 50 vrst sira. Ker je trgovina s sirom važen faktor v narodnem gospodarstvu, mora biti zakon, ki jo ureja, točno upoštevan. Tako n. pr. se mora pri vsaki vrsti sira navesti vsebina maščobe. Med trdimi siri zavzema prvo mesto »parmezan«, ki prihaja na trg kot »Reggiano« v kosih po 30—40 kg. Poleg tega moramo navesti ovčji sir — »peconino« — ki ga izdelujejo v Laciju, v južnih pokrajinah in na Sardiniji. Mnogo se izvažna — posebno na Balkan — »Caciocavallo«. Med mehкими siri je najbolj poznan »gorgonzola«, ki ga izdelujejo zlasti v milanski okolici. Največji odjemalec italijanskega sira je Amerika, mehke vrste pa uvažna v precejšnji množini Anglija.

Ustanovljena l. 1889.
Telefon št. 2016.

Poštni ček 10533

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

Stanje
naloženega denarja
nad 250 milijonov
dinarjev.

(Gradska štedionica)

Ljubljana

Prešernova ulica

Stanje
naloženega denarja
nad 1000 milijonov
kron.

sprejema vloge na hranilne knjižice
kakor tudi na tekoči račun, in sicer
proti najugodnejšemu obrestovanju.
Hranilnica plačuje zlasti za vloge
proti dogovorjeni odpovedi v teko-
čem računu najvišje mogoče obresti.

Jamstvo za vse vloge in obresti,
tudi tekočega računa, je večje
kot kjerkoli drugod, ker jamči
zanje poleg lastnega hranilnič-
nega premoženja mesto Ljub-
ljana z vsem premoženjem ter
davčno močjo. Vprav radi tega
nalagajo pri njej sodišča denar
nedoletnih, župnijski uradi cer-
kveni in občine občinski denar.

Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje
prihranke največ v naši hranilnici,
ker je denar tu popolnoma varen.
Dovoljnuje posojila na posestva in menice po nizkih obrestih.

KMETSKI HRANILNI IN POSOJILNI DOM

reg. zadruga z neom. zav.

Ljubljana, Tavčarjeva (Sodna) ul. 1, pritličje

VLOGE na knjižice in tekoči račun po najugodnejšem obrestovanju - Posojilo na vknjižbo, proti poroštvu in zastavi premičnin in vrednostnih papirjev - Krediti v tekočem računu Ček. promet - Nakazila - Inkaso - Eskont menic

Poslovne ure zavoda: Vsak delavnik od 8. do pol 1. dop. in od 3. do pol 5. popoldne

Račun poštne hranilnice št. 14.257 - Brzjavi: »Kmetiskidom«

Podružnica v KAMNIKU Glavni trg

E K O N O M

OSREDNJA GOSPODARSKA ZADRUGA V LJUBLJANI

Najnižje cene ter velika zaloga dežel-
nih pridelkov, krmil, špecerijskega blaga
kakor: sladkor v sipi in v kockah,
petrolej, kava, olje, riž ter razne vrste
mila za pranje in ostale v to stroko
spadajoče predmete. — Velika zaloga
vseh vrst umetnih gnojil, modre galice,
prvovrstne strešne opeke in naj-
boljšega splitskega Portland cementa
„SALONA“ (TOUR)

KOLODVORSKA ULICA 7